

Priors Hus

Udgivet af
Realdania By & Byg

Priors Hus

© Realdania By & Byg 2018

ISBN 978-87-92230-94-2

Tekst og redaktion:

Journalist Trine Wiese og Realdania By & Byg

English summary translated by Easy Translate

Layout: Realdania By & Byg og OAB-Tryk ApS

Tryk: OAB-Tryk ApS, Odense

Kilder:

“Ærø”, Stokrose Verlag, billeder: Hildegard Hudemann, tekst: Hans Christiansen

“Historie og huse i Ærøskøbing”, Ærø Museum

“Byen Rundt – en spadseretur i det gamle Ærøskøbing”, Ærø Museum

’Vi, de druknede’ af Carsten Jensen, Gyldendal, 2010

Årbog 2016, Ærø Museum

“Ærø – Ole Ege – farvefotos”, Forlaget Esper

“Restaurering – en indføring i en bygningskunstnerisk arbejdsmetode ved Arkitektskolen Aarhus Institut III, forfatter med ophavsret: Lektor, Lars Nicolai Bock, august 2007

Fotos og illustrationer:

Omslag: Helene Høyer Mikkelsen

Alle fotos: Helene Høyer Mikkelsen – med undtagelse af:

Fotos side 13, 16, 19 og 51: Alexis Prior. Billederne er stillet til rådighed af Ærø Museum.

Fotos side 34-45 og 40: Arkitekt Steffen Pedersen, Havsteen-Mikkelsens Tegnestue.

Fotos side og 37, 52, 61 og 62: Realdania By & Byg.

Fotos side 61: Knud Erik Christensen (www.colourbox.dk).

Tegninger side 39, 44-45 og 68: Alexis Prior. Tegningerne er stillet til rådighed af Ærø Museum.

Indholdsfortegnelse

Forord	5
Et historisk byhus	7
En nænsom restaurering	30
Et lille stykke danmarkshistorie	40
Et møde mellem mennesker	52
Summary in English	68

Forord

En kraftig okseblodsmalet hoveddør af egetræ med tunge smedejernsbeslag giver ikke bare de besøgende i Priors Hus en imponerende velkomst; den mere end 300 år gamle dør er også et levende resultat af et forbilledligt restaureringsarbejde. Et arbejde, som blev iværksat for 100 år siden, da den københavnske arkitekt Alexis Prior købte og restaurerede det lille byhus i Ærøskøbing.

Hundrede år efter, i 2016, købte Realdania By & Byg det fredede og usædvanligt velbevarede hus af dets ejer, Arkitektforeningen, og igangsatte en ny restaurering. Dermed er husets kvaliteter og originalitet sikret for fremtiden, og Priors Hus er igen blevet en perle i rækken af Ærøskøbings huse – til glæde og inspiration for byens og øens beboere og for de mange turister, som hvert år besøger Ærø.

Som et fint eksempel på et historisk byhus, opført efter lokal byggeskik, indgår huset nu samtidig i Realdania By & Bygs samling af godt 50 historiske huse, der repræsenterer dansk bygningskultur gennem 500 år – fra Odense Adelige Jomfrukloster fra 1500-tallet til enfamiliehuset fra 1960'erne.

Stærkt slægtskab med Sønderjylland

Priors Hus er det næstældste i Ærøskøbing, opført i 1690 efter nordtysk tradition. Et tidstypisk gavlhuis med stærke rødder i den lokale byggeskik, men også et hus, som med sin indretning – med diele, pisel og dorns, dvs. forstue, spiseplads og karnapstue, og

med hollandske fliser på væggen – trækker historiske tråde til mange ældre sønderjyske huse og dermed vidner om Ærøs tilhørsforhold til de slesvigske her-tugdømmer gennem ca. 450 år.

Da Alexis Prior i 1917 købte huset, var det i dårlig stand, og det krævede megen omtanke og mange arbejdstimer at gøre det beboeligt. I stedet for at fjerne det oprindelige materiale og de historiske lag og herefter rekonstruere – som det hidtil havde været kutyme, når historiske huse skulle istandsættes – så brugte Prior kræfter på at bevare så meget af ejendommens oprindelige inventar og udseende som muligt.

Indsatsen lønnede sig og blev bemærket: Med Priors nænsomme måde at istandsætte på blev der vist en ny vej for restaurering. Priors Hus er således et af de tidligste danske eksempler på en bevarende tilgang og dermed et interessant vidnesbyrd om den evigt skiftende holdning til og debat om, hvordan historiske ejendomme bedst bevares.

Op gennem 1900-tallet har skiftende ejere ændret på Priors Hus, og det er således ikke en tro kopi af et 1600-tals hus, som de kommende gæster vil møde. Det er derimod et hus, som har udviklet sig over tid med et væld af fine detaljer, som hver især bærer sin egen fortælling, og som til sammen skaber husets særdeles rige og mangfoldige sjæl.

Realdania By & Byg
Marts 2018

Et historisk byhus

Af journalist Trine Wiese

Priors Hus ligger i den historiske kerne af Ærøskøbing, hvor smalle brostensbelagte gader og vedligeholdte husrækker i forskellige farver præger bybilledet.

Ydmyg tilgang til fortiden

Da den københavnske arkitekt Alexis Johannes Prior i 1917 købte det lille gule hus i Søndergade i Ærøskøbing, valgte han ikke blot at indrette en bolig efter egne behov; han valgte også både at bevare og restaurere.

I 1800-tallet havde førende arkitekter ellers gjort sig til fortalere for en restaureringsskik, hvor det mere var *intentionen* med et byggeri, der skulle sikres, ikke så meget selve bygningen. Restaureringen indebar i den kontekst en – efter vor tids målestok – respektløs omgang med det oprindelige materiale, som ofte blev erstattet af nyt. Men ægteparret Prior

ønskede at gå en anden vej, og byhuset i Ærøskøbing er i dag et eksempel på en helt ny praksis for restaurering, som Alexis Prior var med til at lancere i Danmark.

Huset bærer således præg af en langt mere ydmyg tilgang til fortidens fysiske levn. Prior valgte at bevare historien ved at sikre det fysiske materiale, som var efterladt i form af alt fra de udhuggede bjælker og bindingsværkskonstruktionen til de skæve vægge og den okseblodsmalede egetræsdør.

“Førhen havde arkitekter en helt anderledes rå og brutal holdning til det oprindelige – man ville gerne bevare det gamle, men rent faktisk mere en illusion

I huset ses flere hollandske fliser – her med de velkendte blå fliser i midten, bragt til Danmark allerede fra 1600-tallet. Udenom ses de brunrøde fliser, som dukkede op omkring 1750.

af det gamle. Så i grelle tilfælde kunne man finde på at rive det hele ned og bygge det op – som det burde have været. Men denne tilgang gjorde Prior op med”, fortæller arkitekt og projektleder hos Realdania By & Byg, Anders Brüel, som sammen med den lokale arkitekt, Steffen Pedersen fra Havsteen-Mikkelsens Tegnastue i Ærøskøbing, har stået i spidsen for restaureringen af det lille hus.

Op gennem 1900-tallet har skiftende ejere ændret på Priors Hus, og med Realdania By & Bygs køb af huset er der sket endnu en omfattende restaurering.

Priors Hus i Søndergade

Priors Hus er opført i 1690 på en knap 250 kvm stor grund i Søndergade i Ærøskøbing. Huset på blot 88 kvadratmeter er et fritliggende gavlhus i bindingsværk, adskilt fra naboerne med den tids karakteristiske smalle slipper, dvs. meget smalle stræder.

Mod Søndergade er gavlen opført med tre udkragede stokværk, dvs. fremspringende, tværgående bjælkelag, der hviler på rigt udskårne knægte, og gavlen er tillige forsynet med en smal karnap, der er udført i bindingsværk som resten af huset. Mod loftsetagen er en lasteluge og to små vinduer.

Muren er gulkalket, mens bindingsværket mod Søndergade ved Realdania By & Bygs overtagelse stod i en lidt falmet brunviolet farve og med grønmaledede vinduer, hvoraf nogle er blyindfattet. Mod

Kig fra husets køkken ud
i den lille have.

Karnapstuen, fotograferet med ca. 80 års mellemrum. På et tidspunkt er kakkelovnen blevet drejet; givetvis fordi det derved har været nemmere at lægge brænde ind.

haven er bindingsværket og brædegavlen sorttjæret, mens det på langsiderne er overkalket.

Indvendigt er huset i stueplan indrettet med to rigt udstyrede rum ud til gaden: en karnapstue (på Priors plantegning fra 1917 (side 68) også kaldet Storstue) med en fint udsmykket alkove og en kakkelovnis-niche samt en forstue, en såkaldt diele, med en fornem jernovn og en bagvæg pyntet med hollandske fliser.

Bag forstuen er yderligere et alkoverum, et bryggers med ildsted og en trappe til loftsetagen. Bag karnapstuens alkove, mod haven, ligger køkkenet – som i de gamle ærøske huse altid var beliggende mod haven – samt en spiseplads, en såkaldt pisel, med endnu et ildsted og udgang til haven.

Til huset hører også et sidehus, der i sin tid blev opført som stald og lo, men i dag er indrettet med soveværelse og bad. Også her er bindingsværk og brædegavl sorttjæret, mens vinduerne er hvide. Det vides ikke helt, hvornår sidehuset er opført. I nogle sammenhænge nævnes årstallet 1777, mens andre kilder nævner 1740.

Restaurering i 1917 og 2017

Til trods for, at der ligger 100 år mellem Priors restaurering og den seneste restaurering, er der en klar rød tråd mellem Priors tanker og Realdania By & Bygs tanker om forbilledlig restaureringsskik. Respekten for husets oprindelige inventar og udse-

ende præger således også den seneste restaurering, og målet har heller ikke denne gang været at føre huset tilbage til sit oprindelige udtryk fra 1690, men derimod at sikre, at historiens gang kan fornemmes i huset. I årenes løb er der bygget om og bygget op, og det ville ifølge arkitekt Steffen Pedersen være falsk ikke at stå ved og vise denne udvikling.

“At sige, at vi skal føre Priors Hus tilbage til sin oprindelse – det er noget vrøvl. Der er mange forskellige perioder og flere oprindelser. I restaureringen har vi ikke vurderet hele huset samlet, men er dykket ned i, hvad det er for en periode, vi står overfor. Så har vi blot måttet sørge for, at der er en helhed i det, der står tilbage”, understreger Steffen Pedersen.

Med Realdania By & Bygs restaurering er markante skader på husets facader blevet repareret, eftersom en del af tømmeret var svært medtaget af tidens tand og måtte udskiftes, ligesom den gamle egetræsdør er blevet rensset. Indvendigt er huset forbedret flere steder, så det i dag er mere komfortabelt at opholde sig i. Der er etableret et soveværelse nummer to på første sal med udsigt over markerne bag byen, ligesom der er etableret gulvvarme og et moderne badeværelse.

Ambitionen for Priors Hus har – med arkitektens ord – været at skabe et anvendeligt hus med respekt for fortidens levn og husets særegne fortælling; ikke en intetsigende turistkulisse.

Den gule farve på tavle-
ne og den sorte farve på
gavlens træbeklædning
er de farver, som Prior
valgte, da han købte
huset i 1917.

Husets forstue, den såkaldte diele, med en fornem jernovn og bagvæggen prydet af hollandske fliser. Bag forstuen anes alkoverummet. Billedet er fra 1930'erne.

Et lille gavlhus og en gigantisk domkirke

Billedet af den lille, der udfordrer den store, har altid haft en grundlæggende fascinationskraft. Således er det fortsat lidt frydefuldt at tænke på, at det netop var et lille gavlhus på Ærø, som i 1917 var med til at vise vejen for en ny måde at restaurere på.

Godt 50 år før Prior købte huset på Ærø, var den gigantiske Viborg Domkirke blevet revet ned og herefter genopbygget på de gamle fundamenter og i en stil, som blev anset for at være den oprindelige romanske eller idealiserede rhinlandske. Domkirken i Viborg blev opført som en moderne rekonstruktion, hvilket sidenhen er blevet kritiseret. Det var arkitekterne N.S. Nebelong og Julius Tholle, der stod i spidsen for restaureringen, og da de begge døde i 1871, var det den danske arkitekt og bygningsrestaurator Hermann Baagøe Storck, der fik opgaven at sætte prikken over i'et ved at tegne det nye inventar til kirken.

Storck var i udpræget grad påvirket af den danske museumsmand, arkæolog og historiker Jens Jacob Asmussen Worsaae, der hyldede det såkaldte tilbageførelsesprincip, hvis mest kendte fortalere var den franske arkitekt Viollet-le-Duc. Franskmanden mente, at bygninger burde rekonstrueres i deres ideale form, ikke deres historiske og uperfekte form.

Worsaae mente dog også, at der skulle tages antikvariske hensyn, og at senere bygningsdele

Bemærk de brunlige hollandske fliser inde i alkoven. De er ikke med på billedet fra 1930'erne, og er derfor sat op, efter at Prior købte huset i 1917.

Arkitekt Alexis Johannes Prior

- Blev født den 13. december 1877 i København – og døde den 8. august 1955 samme sted.
- Var søn af skibsbygningsinspektør Johannes Andreas Prior og hustruen Fernanda.
- Var en del af Prior-slægten, som grundlagde de to store virksomheder Det Forenede Dampskibs-Selskab, DFDS, og Nordisk Kabel- og Traadfabriker, NKT.
- Var murerlærling, dimitterede fra Teknisk Skole og gik siden på Kunstakademiet.
- Var ansat hos arkitekt Vilhelm Klein og hos arkitekt og kongelig bygningsinspektør Thorvald Jørgensen og blev via sidstnævnte ansat på Christiansborg Slots tegnestue; siden fik han sin egen tegnestue.
- Blev en del af Bedre Byggeskik-bevægelsen, hvilket kan ses i for eksempel den tidligere fabrik for NKT på Frederiksberg, hvoraf hovedbygningen fortsat findes.
- Købte i 1917 sit eget hus i Ærøskøbing (Priors Hus), restaurerede det og stod sidenhen bag restaureringen af flere huse i byen.
- Skænkede i 1951 sit hus, Priors Hus, til Solistforeningen af 1921; angiveligt fordi han selv var en habil cellist og på det tidspunkt gift med pianisten Jutta Møller. I 1972 overtog Akademisk Arkitektforening Priors Hus, og huset gennemgik igen en større istandsættelse.

havde lige så stor ret og historisk værdi som den oprindelige bygning. Dette synspunkt delte Storck, men kun hvis den senere bygning havde arkitektonisk værdi og ikke overskyggede den oprindelige arkitektur. Storcks kvalitetssans, såvel kunstnerisk som teknisk, trumfede dog i mange tilfælde hans sans for, hvad der havde antikvarisk værdi, og Storcks restaureringer kan med nutidens øjne forekomme voldsomme, selvom de nok var ganske moderate, set med datidens øjne og i en international målestok.

Kunsthistoriker Harald Langberg beskrev sidenhen restaureringen af Viborg Domkirke ganske polemisk: “Viborgs ældgamle domkirke omkom ved restaureringen. Kun krypten overlevede. På tomten byggede man så en fin kirke, der var tænkt som en rekonstruktion af den oprindelige, men som for adskillige detaljers vedkommende, det gælder således apsidens søjlegalleri, var fri gen-digtning”.

Respekt og veneration for originaliteten

Den midtjyske domkirke står fortsat som et af de markante resultater af en restaureringsskik, som Alexis Prior med sit lille hus i Ærøskøbing søgte at gøre op med, og det er således i høj grad Priors fortjeneste, at huset i Søndergade i dag fremstår så intakt, som det gør.

Søndergade i Ærøskøbing omkring år 1930.

Alexis Prior var 40 år og i gang med sin arkitektkarriere, da han købte huset i Ærøskøbing. Hans familiemæssige baggrund havde grene ind i Det Forenede Dampskibs-Selskab, så han havde søfart i bagagen, og dette ophav – kombineret med hans åbenlyse interesse for historiske bygninger – kan muligvis forklare, hvorfor han bosatte sig på Ærø, langt fra de københavnske arkitektkredse, og gav sig i kast med at restaurere et af øens ældste huse og bevare så meget bestående materiale som muligt. En tilgang, som var båret af en – for dén tid – sjælden respekt og veneration for husets originalitet.

Prior var rundet af den nationalromantiske bevægelse, hvilket bl.a. ses i hans arbejderboliger ved de tidligere Nordiske Kabel- og Traadfabrikers bygninger i Middelfart. Senere forblev han nyklassicist, selvom funktionalismen for længst var blevet den nye mode, og i begyndelsen af 1900-tallet var han formand for Foreningen af 3. December 1892 – en forening, der arbejdede for at beskytte Danmarks historiske bygningskultur bl.a. gennem et omfattende og i dag uvurderligt opmålingsarbejde af utallige bygninger rundt om i landet. Foreningens virke var af stor betydning for den senere Bedre Byggeskik-bevægelse.

Et lille stykke danmarkshistorie

Vinduerne er de originale, udført med bly- og træsprosser. Den grønne farve er valgt, så den matcher den gulkalkede mur og det rødbrune bindingsværk.

Priors Hus på blot 88 kvm er et fritliggende gavlhus, adskilt fra naboerne med den tids karakteristiske slipper, dvs. meget smalle stræder.

Søfartsby og købstad

Priors Hus, der er bygget i 1690 af byens daværende borgmester og rådmand Joseph Ibsen, er opført som et tidstypisk gavlhus i bindingsværk, rigt på tømmer, i fem fag og én etage. Grundstrukturen er som ved andre bindingsværkshuse en bærende tømmerkonstruktion af stolper og bjælker og med tavlfyldt ud med enten mursten eller ler. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at tavlene i mange af øens bindingsværkshuse er større end i andre egne af landet. Det skyldes, at Ærø var skovfattig og dermed ikke havde så meget træ til bindingsværk.

Bindingsværkshusene i købstæderne kan inddeles i tre hovedtyper: gavlhuset, langhuset og korshuset. Gavlhuset ligger med gavlen ud mod gaden og med de bærende langvægge og rygningen vinkelret på gadelinjen. Langhuset ligger med langsiden ud mod gaden, og korshuset, der er en kombination, har en gavl og en langside mod gaden.

I Ærøskøbing er der to markante gavlhuse, nemlig Priors Hus i Søndergade 32 og i nr. 36 Philip Kocks Hus, som er byens ældste og navngivet efter en af Ærøskøbings store slægter. I middelalderen blev der både i kongeriget Danmark og hertugdømmet Sles-

To steder i huset er det åbent ildsted: i køkkenet, som billedet viser, og i bryggeret. Ildstedet i bryggeret skyldes, at bryggeret tidligere udgjorde køkkenet i den aftægtsbolig, som huset var indrettet med før Priors restaurering – se tegning side 44-45

vig bygget adskillige gavlhuse, men i slutningen af middelalderen stoppede denne type byggeri i kongeriget, mens de fortsat blev bygget i Sønderjylland og på Ærø frem til slutningen af 1600-tallet og begyndelsen af 1700-tallet.

I de ældste sønderjyske byer er gavlhuse meget hyppigere forekommende end i andre dele af Danmark, hvilket dels skyldes påvirkningen fra Nordtyskland, især de nordtyske Hansestæder, dels udstykningen af byggegrunde i meget smalle og lange 'stavne'. Ved at udstykke grundene på denne måde kunne der ligge flere huse side om side i de attraktive

handelsgader. Samtidig var det praktisk for husenes anvendelse som købmandshuse og handelshuse, at der kunne hejse varer ind på overetagerne gennem hejseluger i gavlen.

Noget af det særlige ved bindingsværkshusene er, at konstruktionen kan arbejde og 'sætte sig'. De ældre bindingsværksbygningers forskelligartede og uregelmæssige facader er netop en del af deres charme og store kvaliteter, men konstruktionen betyder samtidig, at husene er særligt sårbare overfor større istandsættelser med udskiftning af tømmer og gennemgribende opretning af konstruktionen.

Et kig mellem de to stuer:
Karnapstuen med en
kakkelovnsniche og
forstuen, dielen, med
den fine jernovn og
bagvæggen pyntet med
hollandske fliser.

Fortegnelse over Ejerne af Huset kaldet

"PRIOR'S HUS"

Matr. Nr. 105 af Erreskjøbing. Opført i Aaret 1690.

Aar ; 1690 - 1725.	<u>Joseph IBSEN.</u> f. d.1725	Huset's Bygherre og Grundlægger. Borgmester - tidl. Raadmand. Tilbygger Huset's Karnap Aar 1891. Gift 1672 m. Karen Nielsdatter. f. d.1717.
1725 - 1736.	<u>NIELS IBSEN (JOSEPHSEN)</u> f.1672 d.1736.	Raadmand og Brændevinsbrænder (?) Søn af forannævnte Borgmester. G.1697 m. AGNIS HEDWIG HANSDATTER, Datter af Hans Marsmand i Vedrup.
1736 - 1739.	<u>Madame AGNIS HEDWIG IBSEN.</u> f.1672 d.	Enke efter fornavnte NIELS IBSEN.
1739 - 1740.	<u>ISAACH ALBREDTSEN.</u> f.1709 d.1759.	Borger og Indvaaner. Ligesom de for- annævnte tillige Ejer af Næbohuset med Øst. Nu 1740 deles Ejendommen og Huset Nr 105 sælges selvstændig til ;
1740 - 1750.	<u>LAURITZ JENSEN BRANDT.</u>	Borger og Indvaaner. <i>Udtaa opført 1740</i>
1750 - 1775.	<u>MARIA KULLERUP</u> f. Venstermann. f. d.	Enke efter residerende Kapellan i Erreskjøbing ; Morten Jacobsen Kul- lerup af Faaberg. f.1704 d.1747.
1775 - 1788.	<u>KNUDT CHRISTENSEN.</u>	Skomager. f. d.1788. gift med ;
1788 - 1791.	<u>CATHARINA ELISABETH CHRISTENSEN.</u> <i>Opfødt sat 1791</i>	Skomagerenke. f. d.
1791 - 1803.	<u>MATZ RASMUSSEN fra LANGELAND.</u> f.1750 d.1815.	Skipper og Bædfører i Erreskjøb. Gift m. SØNNE BRIKSDATTER f. MINOR. f.1735 d.1803.
1803 - 1808.	<u>CHRISTEN JOSEPHSEN BIRKHOLM.</u> f.1770 d.1808 (?)	Skipper. Søn af Skipper Jens Peder- sen B. og Hustru Margarethe (f.1733) G.1794 m. METTE MARIE MORTENSDATTER fra Tranderup. Forsvundet Aar 1808 tilføje.
1808 - 1812.	<u>METTE MARIE BIRKHOLM.</u> f. d.	Enke efter forannævnte Skipper. Datter af Husmand og Murmester Morten Pedersen i Tranderup.
1812 - 1828.	<u>LUDWIG HERRMANN GRUBE.</u> f.1777 d.	Borger og Indvaaner. Partikulier. Gift Aar 1812 m. Forannævnte Enke Mette Marie Birkholm.
1828 - 1880.	<u>CHRISTEN JØRGENSEN BIRKHOLM.</u> f.1800 d.1880.	Bødker. Alm. Kaldet "Chr. Bødker". <i>Opføgte bolig indtaget 1828 for Frisk & Mette Min</i> Søn af Chr. Josephsen B. & Mette Marie B. Hans Hustru - Navn ukb. - dør 1878.
1880 - 1908.	<u>MORTEN PETER BIRKHOLM.</u> f. d.1908.	Bødker, senere Skriver p. Herredskontor. Søn af fornavnte Chr. J. B. Hans Hustru - Navn ukb. - dør 1894. Ingen Børn. Bopæl i Gyden.
1908 - 1917.	<u>ANE KIRSTINE BIRKHOLM.</u> f. d.1923.	Søster til fornavnte Morten P. B. Ugift. Bopæl i Gyden. Havde Hønseshold i Huset i Søndergade.
1917 -	<u>ALEXIS JOHANNES PRIOR.</u>	Arkitekt. f. i Kbhvn. Aar 1877. Søn af Skibsingeniør Johs. A. Prior og Hustru Fernanda f. Ekman.

På fortegnelsen over ejere af Priors Hus optræder bl.a. en brændevinsbrænder, en skipper, en skomager, en bødker og en partikulier, dvs. en, der lever af sin formue. Den sidste på listen er Alexis Johannes Prior

Bindingsværkshusene i købstæderne kan inddeles i tre hovedtyper: gavlhuset, langhuset og korshuset. Gavlhuset – som Priors Hus – ligger med gavlen ud mod gaden og de bærende langvægge og rygningen vinkelret på gaden.

Velstående søfartsby og købstad

På det tidspunkt, hvor den foretagsomme borgmester Joseph Ibsen begyndte byggeriet af sit hus, var Ærø på vej ud af et uroligt århundrede, hvor især tre voldsomme begivenheder havde knægtet byen: Under Tredivårskrigen i 1626 led Ærø et voldsomt knæk, da Christian IV's lejetropper gennem otte uger plyndrede de lokale. I 1629 var byen udsat for en brand, hvor 44 huse brændte ned til grunden, og i 1658 var det svenskerne, der besatte øen og blev der i to år.

Med den megen uro og de voldsomme begivenheder lagt bag sig gik Ærø i slutningen af 1600-tallet ind i en ny fremtid, og i de næste århundreder tegnede Ærøskøbing sig som velstående søfartsby og købstad, der levede godt af en kombination af handel og søfart, og som udviste stor aktivitet, også inden for byggeriet.

Velstanden hang sammen med Ærøs fortid som en del af hertugdømmet Slesvig; et 450 år langt slægtskab, som stadig kan aflæses mange steder, bl.a. i form af flere fortidsminder rundt om på øen og i

måden, hvorpå Ærøskøbing er anlagt. Meget taler for, at Ærøskøbing er grundlagt af markgreverne af Brandenburg i 1200-tallet. Placeringen har været velvalgt, da byen ligger centralt på øen og ved relativt dybt vand, hvilket har gjort det muligt at anlægge en havn.

Markgreverne er kendt for deres grundlæggelse af flere nordtyske byer med en regelret grundplan, der løber nord-syd og øst-vest. Fordelen ved den øst-vestlige retning er, at husene dækker hinanden for den voldsomme vestenvind, og der har været rift om husene på nordsiden, fordi husene her havde solsiden. De nordtyske byer havde ligesom Ærøskøbing store gader ned til havnen og mindre tværgader. Byen har bevaret denne middelalderlige byplan, som fortsat fremstår sammenhængende og intakt uden gadegennembrud og med sin markante afgrænsning til det åbne land syd for byen.

Fra 1331 og frem til 1410 tilhørte Ærø de holstenske grever. Øen blev sammen med det øvrige Slesvig erobret tilbage til kronen af Dronning Margrethe i 1410, men allerede i 1439 skiftede øen igen ejer, og de følgende 425 år forblev Ærø en del af hertugdømmet Slesvig, landsdelen mellem Kongeåen og Ejderen.

Bortset fra det kirkelige område, hvor Ærø det meste af tiden var underlagt biskoppen i Odense, delte ærøboerne alt fra valuta og lovgivning til skat-

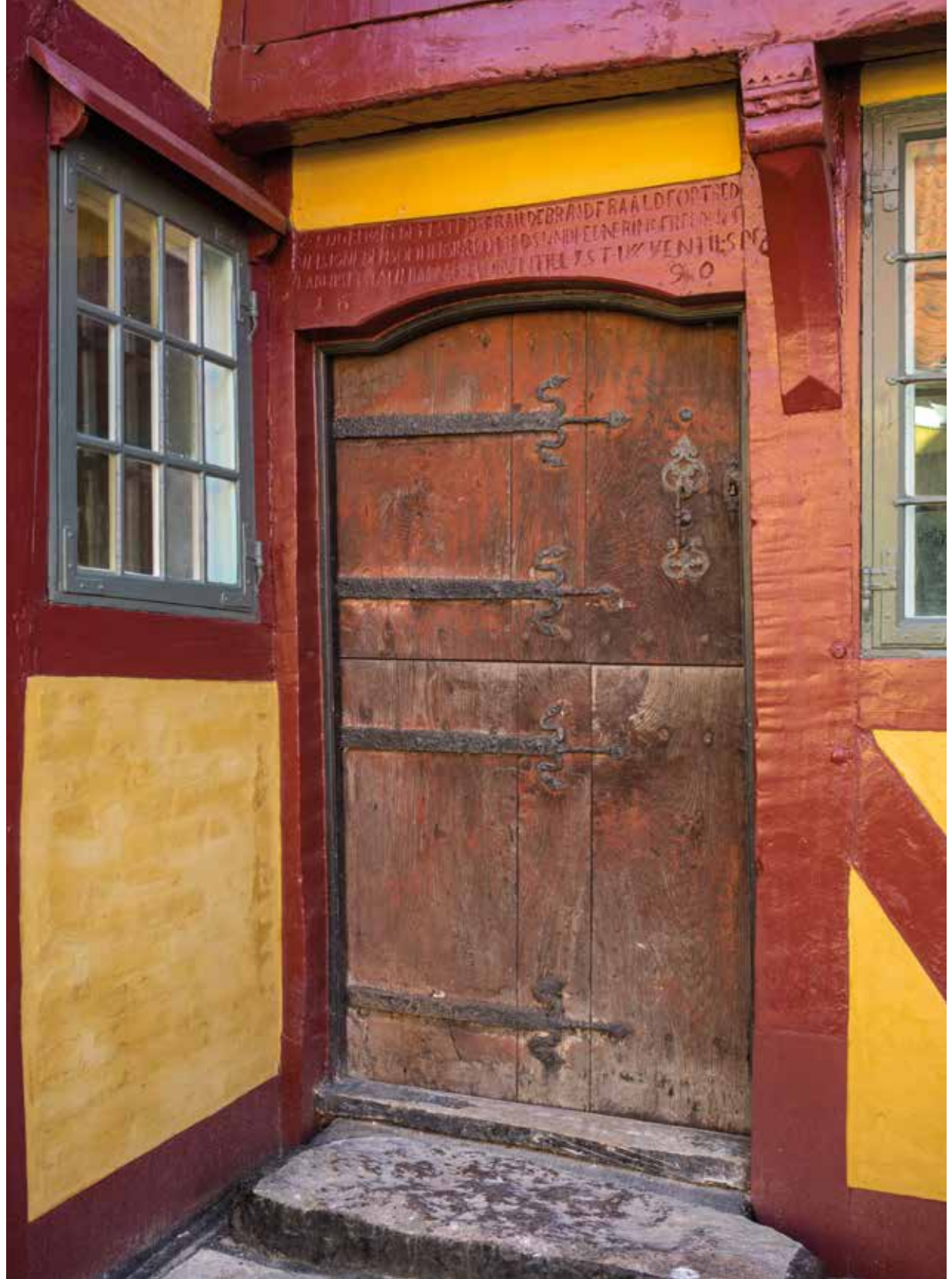
ter, afgifter og domstole med det slesvigske fastland. Hertugdømmerne var nogle af de rigeste områder i hele Danmark, hvor der blev tjent store penge, og rigtig meget af overskuddet blev investeret i nybyggeri – også på Ærø. Der var et sandt byggeboom i midten af 1800-tallet i kølvandet på den blomstrende økonomi.

Krigen i 1864 førte imidlertid til, at Danmark tabte hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg. Det naturlige ville have været, at Ærø som det øvrige Slesvig i 1864 var kommet under preussisk styre. Men det skete ikke. Forklaringen er, at der efter krigen skete en udveksling af områder, så de såkaldte kongerigske enklaver, der lå spredt over den vestlige del af hertugdømmet, blev overført til Slesvig og dermed til Preussen. Til gengæld blev Ribe Herred, Tyrstrup Herred syd for Kolding og Ærø overført til Danmark.

En anekdote giver dog en anden og lidt mere pudsig forklaring. Den danske forhandler ved fredsforhandlingerne skulle angiveligt have sat sin tommelfinger hen over Ærø på landkortet, hvilket betød, at den preussiske udenrigsminister Bismarck ganske enkelt overså øen. “Men denne historie er nok mere en god historie, end den er en realitet”, lyder vurderingen fra leder af Ærø Museum, Kim Furdal, som med en fortid på Museum Sønderjylland har et særligt blik for de mange steder på Ærø

På førstesal er der i dag indrettet et ekstra værelse med en lille glasdoor i gavlen, så der kan komme lys ind, og udsigten kan nydes.

Den originale okseblodsmalede hoveddør er forsynet med smedjærnsbeslag med form som en trefork – måske til ære for Poseidon, havets gud, der altid bærer en trefork.

og i Ærøskøbing, hvor den historiske forbindelse til Als, det øvrige Sønderjylland og Nordtyskland stikker frem.

Stærk forbindelse til havet

Da forbindelserne med hertugdømmerne og Sønderjylland blev kappet i 1864, led den omfattende skibsfart i bunden af Østersøen et knæk, men dette hæmmede i første omgang ikke Ærøs søfart. Tværtimod blev blikket nu rettet udad. Der blev indkøbt flere og større skibe, og Ærøskøbing styrkede sin position som en stolt maritim by, hvor hovedparten af byens borgere på den ene eller anden måde levede af søfart.

Også Priors Hus vidner om denne stærke forbindelse til havet. Over hoveddøren er ingravet en inskription med et citat, som skal skærme husets beboere mod ondt:

‘GUD BEVARE DETTE STED
FRA ILDEBRAND OG AL FORTRÆD
VELSIGNE DEM SOM HER SKAL BO
MED SUNDHED NÆRING FRED OG RO
LAD HUSET STAA TIL RAADNELSE VOR VEN
TIL LYST UVEN TIL SPE’

Døren har også fire smedjærnsbeslag, udformet som en trefork – måske som en indirekte ære af Poseidon,

havets gud i græsk mytologi, som altid bærer en trefork og har kraften til at kontrollere havets storme.

Ærøskøbing var præget af en blomstrende økonomisk aktivitet, og der var en livlig handel med landbrugsvarer, som for en stor dels vedkommende blev transporteret med skib. En særlig specialitet var handel og smugleri med bl.a. heste, som blev transporteret til Flensborg og Kappel for herefter at gå det sidste stykke til de store markeder i Hamborg, Altona og Wedel.

Den livlige handel til trods havde Ærøskøbings borgere imidlertid langt mindre formuer end borgerne i tilsvarende slesvigske byer som Flensborg, Tønder og Sønderborg. Der var heller ikke den store forskel mellem rig og fattig, og dette kan være en del af forklaringen på, at ejendomme og grunde i Søndergade, Brogade og Nørregade alle er relativt små.

Iværksætterånd vakt til live

Købmandskab, landbrug og søfart var tæt forbundet, og de fleste af byens skippere var også købmænd. I første halvdel af 1600-tallet fik Ærøskøbing en skibsbro, hvor skibe kunne lægge til, og denne anlægsinvestering lagde en del af grobunden for, at Ærøskøbing i 1700-tallet og frem til 1800-tallet leverede en iøjnefaldende del af den store slesvigske handelsflåde. I 1780 havde Ærøskøbing 54 hjem-

I karnapstuen med alko-
ven bag de to glasdøre
ses tydeligt aftegninger-
ne af husets bindings-
værkskonstruktion.

mehørende skibe, og i 1850'erne toppede handelsflåden med 97 skibe.

Handelsflåden medvirkede til den økonomiske vækst og satte sit positive præg på både befolkningstallet, velstanden og bygningskulturen. I 1803 havde Ærøskøbing 1.291 indbyggere, som i 1855 voksede til 1.721. Hovedparten af befolkningen var på det tidspunkt beskæftiget inden for søfart, og nye huse skød op i byens udkant.

Med nederlaget i 1864 ved Dybbøl mistede Ærøskøbing dog sin tilknytning til hertugdømmerne og havde ikke længere de samme muligheder for at handle. Søfarten stagnerede i slutningen af 1800-tallet, og selv om byens befolkning fortsat arbejdede inden for søfart, var det dog på et væsentligt lavere niveau. Der blev i højere grad tale om blandingsøkonomier, hvor familierne ofte havde flere forskellige indtægtskilder, og den iværksætterånd, som alle dage har præget øen, blev for alvor sat på prøve.

I 1901 var Ærøskøbings befolkning faldet til 1.485 indbyggere, et fald på 13 procent siden velmagtsdagene i 1850'erne. Med faldende befolkningstal og stagnerende søfart måtte de foretagsomme ærøboere finde noget andet at leve af, og det gjorde de. Med kunstnerne og den kreative klasse som fortrop kom turisterne. Ærø havde fundet en ny vej til at få smør på brødet.

A close-up photograph of a window hinge and frame. The hinge is a brass-colored metal component mounted on a dark wood frame. The frame is set into a wall with teal-colored paint. The paint shows signs of wear, with some peeling and chipping, particularly at the bottom left corner. The lighting is dramatic, highlighting the textures of the wood, metal, and paint.

**En nænsom
restauration**

Under restaureringen er dele af bindingsværket udskiftet og tavlene repareret. Også døren ind til køkkenet er repareret.

Restaurering uden drejebog

Hvilke farver skal vælges? Og i hvilke nuancer? Hvordan bygges et ekstra soveværelse uden at ødelægge det oprindelige loftsrum? Skal stukken, der omkranser brændeovnen, bevares og istandsættes, selv om den hverken er smuk eller typisk? Og hvordan varmes huset op, når ydermurene er så tynde?

Spørgsmålene undervejs i restaureringen af Priors Hus har været utallige, og mens restaureringen stod på, blev der i det lille hus i Søndergade holdt jævnlige byggemøder mellem arkitekt Anders Brüel fra Realdania By & Byg, arkitekt Steffen Pedersen fra den lokale Havsteen-Mikkelsens Tegnastue og de involverede håndværkere. Her traf de i fællesskab man-

ge af de utallige valg, der uvilkaarligt følger med, når et fint, gammelt hus på en og samme tid skal opdateres og bevares. Der findes nemlig ingen drejebog for en sådan restaurering.

“Da først vi begyndte at bygge, opstod der hele tiden spørgsmål, som håndværkerne behøvede hurtige svar på, så de kunne gå videre”, fortæller Steffen Pedersen. “Det er umuligt på forhånd at vide, hvad der åbenbarer sig i så gammelt et hus, så det har været rigtig fint, at jeg bor på Ærø og dermed hurtigt har kunnet kigge forbi og finde en løsning, når eksempelvis et vindue var i dårligere stand, end vi umiddelbart troede. Det, man tror, at man ved, ved man ikke, før man kommer helt ind til benet af bygningen”.

Handelen med de hollandske fliser begyndte i 1600-tallet. Skibene sejlede ud med varer, der fyldte op i lastrummet, og når de sejlede tilbage igen, fik de typisk byggematerialer, herunder fliser, med som ballastfragt.

En nærmest museal tilgang

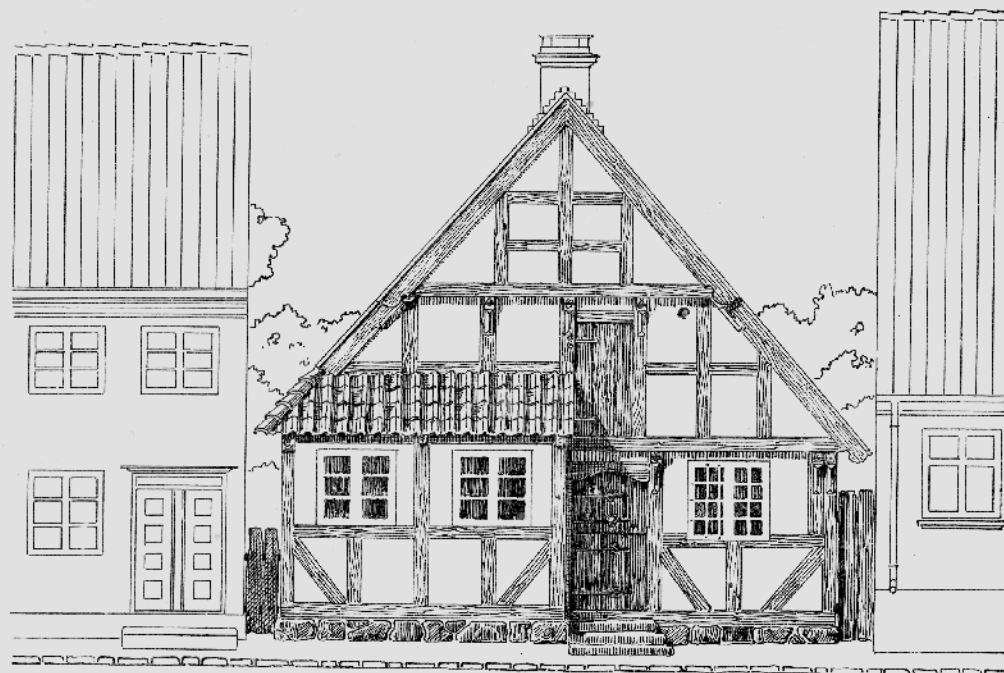
For Anders Brüel kan den grundholdning, der kendetegner restaureringen af Priors Hus, forklares meget enkelt: “Hvis et restaureringsprojekt er meget vellykket, kan man nærmest ikke se, at vi har været der”.

De to arkitekter har nærmest været museale i deres tilgang til restaureringen af Priors Hus. Det betyder ikke, at de ikke har sat deres præg på huset, men det er blot sket på en subtil og diskret måde. “Ingen af os er begejstrede for den såkaldte statement-arkitektur, det vil sige en arkitektur, hvor man absolut skal transformere historiske bygninger til noget nyt. Vi

skal ikke sætte vores aftryk og præg på huset, vi skal dybest set bare lappe det”, forklarer Steffen Pedersen, og Anders Brüel tilføjer:

“Forbilledlig restaurering handler grundlæggende om at bevare på godt og ondt. Nogle gange kan man således sige, ‘det her er godt nok grimt – men det skal bevares, for det er sådan, det ser ud’. Med andre ord: Det er vigtigere at bevare kulturarven end at få et godt samtalekøkken”.

“Måske kan et enkelt element i et historisk hus, isoleret set, forekomme lidt uinteressant”, konstaterer Steffen Pedersen og fortsætter: “Men hvis du fjerner det, må du erstatte det med noget andet, og så ville

1690: Priors Hus opføres af borgmester og rådmænd Joseph Ibsen.

1691: Huset udvides med karnappen mod gaden.

1777: Sidehuset opføres og indrettes med stald og lo. Sidehuset er i nyere tid inddraget som beboelse.

1917: Arkitekt Alexis Prior køber huset og foretager herefter en gennemgribende restaurering.

1933: Kampestenskælderen fremdrages.

1934: Det øverste fremspring på gavlfacaden rekonstrueres.

1951: Solistforeningen af 1921 overtager huset som en gave.

1972: Akademisk Arkitektforening overtager huset.

1974: Der sker endnu en ombygning, blandt andet etableres det nuværende køkken.

1989: Ildstedet istandsættes.

1990: Taget omlægges, og der lægges samtidig undertag.

det blive rent digt, og man ville dermed postulere en historie, der aldrig har været der. Så hellere holde fast i det enkelte element”.

Arkitektoniske og kulturhistoriske kvaliteter

Priors Hus er en integreret del af Ærøskøbings middelalderlige, brostens- og pigstensbelagte gadenet. Det er en af Danmarks cirka 9.000 fredede bygninger, og det vil sige, at huset har særlige arkitektoniske og kulturhistoriske kvaliteter, der fortæller om en betydningsfuld historisk periode af national betydning.

Huset blev fredet i 1919, og Slots- og Kulturstyrelsen har sidenhen beskrevet de såkaldte bærende fredningsværdier, der blev lagt til grund for fredningen.

I det ydre knytter fredningsværdierne sig til selve husets type: et gavlhus i bindingsværk med karnap, udkragede, knægtbårne bjælkelag og husbrand, dvs. en stang på gavlen. Også tømmeret i brunt og sort, de gulkalkede tavler, de ubrudte tagflader med tegl, baggavlens sorttjærede brædebeklædning og langsiderne af bindingsværk fremhæves. Hertil kommer alle originale og traditionelt udførte bygningsdele, bl.a. den todelte revledør med okseblodsbemaling og håndmedede beslag, revledøre samt de traditionelt udførte vinduer med bly- og træsprosser.

I det indre knytter fredningsværdierne sig til den ældre grundplan med diele, dorns, pisel, køkken, alkover og bryggers. Hertil kommer alle originale byg-

Både bindingsværk og tavl er repareret og frisket op med farver, der ligger så tæt op ad de farver, som arkitekt Prior i sin tid valgte.

ningsdele og -detaljer, bl.a. gulve af brædder, planker og tegl, bræddeløfter med lister over samlingerne, synligt bjælkelag, bræddevægge, alkover, fliser, bræddepaneler, fyldingsdøre, døre med glaspartier, ildsted, ovne, ligeløbstrappen til første sal, den synlige tagkonstruktion samt valget af traditionelle farver og materialer.

Nutid med respekt for fortid

Fredningen gælder hele bygningen, ude som inde, og Slots- og Kulturstyrelsens retningslinjer for restaurering af fredede bygninger er naturligvis blev fulgt, men undervejs suppleret af fortolkninger og detailbeslutninger.

“Vi skal altid restaurere med respekt for fortiden, men selvfølgelig må vi samtidig føre bygninger op til nutiden”, siger arkitekt Steffen Pedersen, der har en årelang erfaring med større og mindre restaureringsopgaver i historiske bygninger og kirker. Alle er de søgt repareret, bevaret og ændret, så de er blevet den bedste version af sig selv.

“En historisk bygning skal jo give mening og have brugsværdi, så vi geninstallerer for eksempel ikke tranlamper i en middelalderkirke af respekt for fortiden. Men vi skal have så meget finfølelse, at vi ikke ødelægger det oprindelige i vores søgen efter komfort. Et eksempel til skræk og advarsel er de middelalderkirker med smukke sandsten fra 1700-tallet, der

Da Realdania By & Byg købte Priors Hus af Arkitektforeningen, var huset møbleret. Arkitektforeningen er nu lejer af huset og vil igen indrette huset som feriebolig til udlejning.

er blevet dækket til med gulvtæpper for at skabe en bedre akustik. Sådan noget er synd og skam og meget svært at redde”.

Udfordringen i Priors Hus har således været at kombinere ønsket om nutidig komfort med respekt for husets sjæl og fortid. I det lille byhus betyder det for eksempel, at der er isoleret under de nye teglgulve, så fødderne holdes varme: En kombination af nutidig komfort og respekt for fortiden.

Et sundt udtryk for mangel på overmod

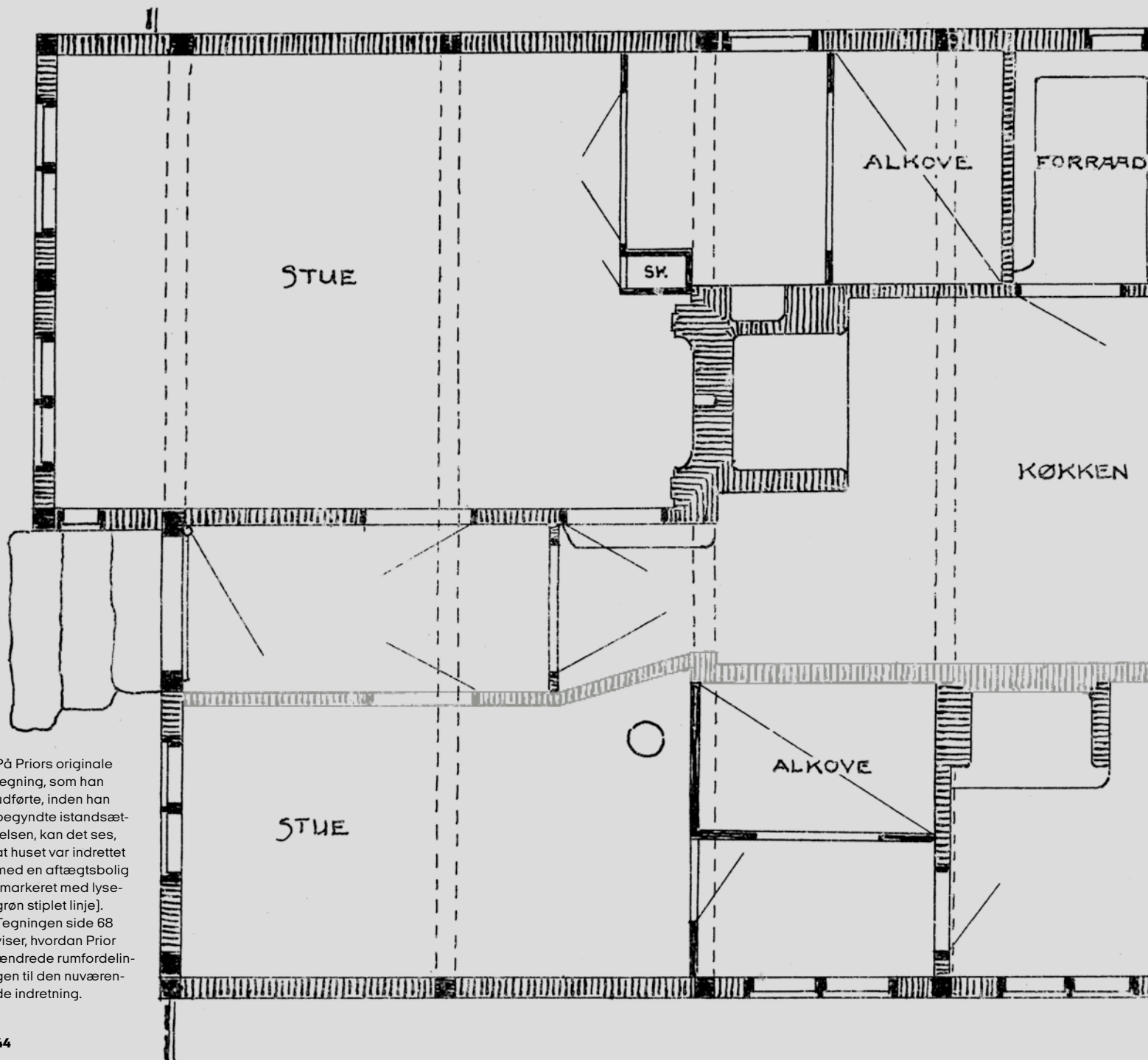
Trods tilpasning til nutidig komfort og moderne krav skal de besøgende i Priors Hus stadig kunne aflæse, at huset har en historie; “det skal være slidt på den rigtige måde”, lyder det fra Steffen Pedersen, der forklarer: “Huset er ganske vist nymalet, men tidligere ejere har gået og maset med huset i flere hundrede år, og det skal man fortsat kunne fornemme. Nogen vil måske sige; hvorfor har I ikke lavet det ordentligt? Det er da noget slidt gammelt noget – men restaurering handler ikke om blot at få noget smart nyt”.

I de tilfælde, hvor det er nødvendigt at tilføje ’noget nyt’ for at gøre et historisk hus mere brugbart og funktionelt, handler det om at finde en diskret og gerne reversibel løsning. I Priors Hus er der bl.a. tilføjet et nyt værelse i overetagen, men der er tale om en indbygning, som er lige til at tage ud, hvis andre skulle få den idé i fremtiden: “Det er vigtigt at være lidt ydmyg i sådan en proces. Vi er meget påpasselige med ikke at ødelægge noget, og vi anerkender, at vi måske ikke har fundet de vises sten. Det skal være sådan, at vi i det mindste ikke ødelægger noget. Vi giver eftertiden mulighed for at fjerne det moderne element, som vi har tilføjet huset”.

Arkitekterne kalder denne tilgang for ’et sundt udtryk for mangel på overmod’: “Det ville være en urimelig grad af selvillid, hvis vi sagde, at nu ved vi præcis, hvordan tingene skal gøres. Vi vil gerne undgå, at man om 50 år siger: ’Hvordan kunne de dog finde på det?’”.

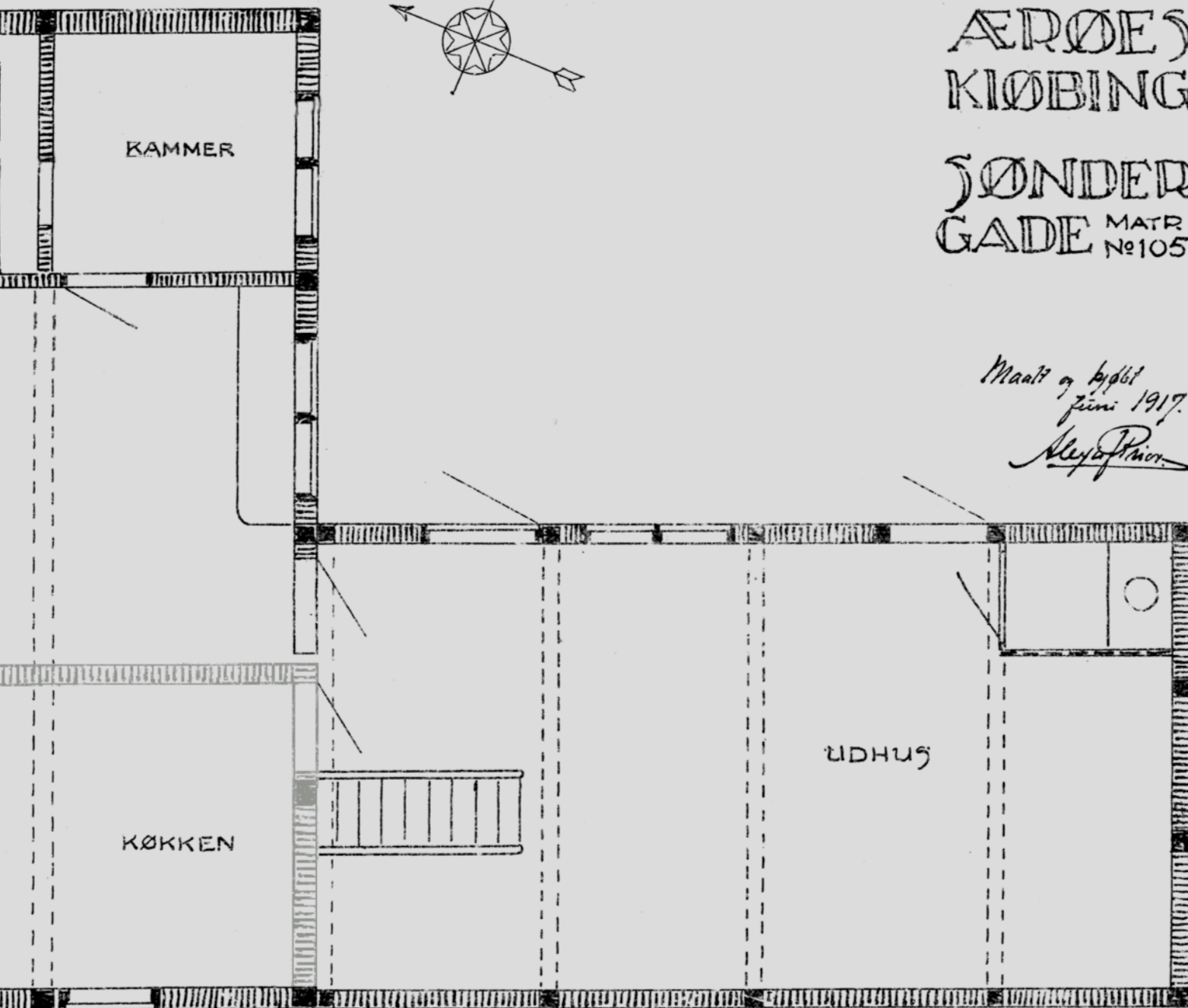
Plantegning inden Priors restaurering

På Priors originale tegning, som han udførte, inden han begyndte istandsættelsen, kan det ses, at huset var indrettet med en aftægtsbolig [markeret med lysegrøn stiplede linje]. Tegningen side 68 viser, hvordan Prior ændrede rumfordelingen til den nuværende indretning.

ÆRØES
KJØBING
JØNDER
GADE MATR.
№105

*Maalt og bygd
juni 1917.
A. J. P.*

I husets relativt store køkken er der plads til et spisebord og nem udgang til haven.

Et skatkammer af stilarter

Restaureringstilgangen og 'det sunde, manglende overmod' betyder, at de besøgende i Priors Hus fremover kan dykke ned i tidstypiske eksempler på, hvordan beboere gennem tiderne har bygget og indrettet sig.

Det gælder f.eks. indretningen med *diele*, *pisel* og *dorns*, dvs. de tyske betegnelser for forstue, spiseplads og karnapstue, som trækker historiske tråde til mange ældre sønderjyske huse og dermed vidner om Ærø's historiske tilhørsforhold til de slesvigske her-tugdømmer, og det gælder de hollandske fliser, som angiveligt er hjembragt af danske sømænd og i dag beklæder en af alkoverne og stuen.

Tilsvarende fliser findes i en række andre historiske huse i Ærøskøbing, ligesom der overalt i Sønderjylland og på Bornholm findes huse med tilsvarende fine flisebelagte vægge. De var ganske almindelige helt frem til omkring 1900, hvor fliseindustrien i Holland stagnerede.

Handelen med fliser begyndte tilbage i 1600-tallet. Skibene sejlede ud fra for eksempel Ærøskøbing med varer, der fyldte godt op i lastrummet, og når de sejlede tilbage igen, fik besætningen typisk byggematerialer, herunder fliser, med som ballastfragt.

De ældste fliser har ofte flere farver, men siden blev blå den dominerende farve på fliserne, sådan

som det er tilfældet i Priors Hus. Først efter 1750 trængte de manganfarvede, brunrøde fliser igennem. Fliserne i Priors Hus er naturligvis bevaret, og for håndværkerne har det været en stor udfordring at sætte tavlene i stand på den tynde ydervæg, fordi der på indersiden sad i omegnen af 100 hollandske fliser, der absolut ikke måtte falde ned.

Trægulve og nye gulve af tegl

Det vides ikke, hvilke gulve der var i huset, da Prior overtog det i 1917. Da Arkitektforeningen istandsatte huset i 1974, blev der lagt trægulv i de to stuer mod garden og teglgulv i resten. Trægulvene er bibeholdt, mens teglgulvene er udskiftes med anden tegl, og samtidig er der isoleret under gulvet og etableret fjernvarme.

Den gamle, originale hoveddør er der derimod ikke gjort meget ved. Den er blot blevet rengjort og har ellers fået lov til at stå i sin oprindelige form med sin slidte og vejrbidte røde farve og de tunge smedejernsbeslag. Da hoveddøren blev tømret sammen i 1690, tog håndværkerne dengang helt frisk egetræ og imprægnerede det med okseblod. Dermed opstod en kemisk forbindelse mellem okseblodet og garvesyren i det friske egetræ. Efterfølgende har andre af husets ejere – måske Prior – forsøgt at friske døren op med okseblodsfarvet linoliemaling, men denne farve er begyndt at falde af. Okseblodet er til gengæld nærmest uforgængeligt.

Ved restaureringen er der lagt nyt gulv af tegl med isolering under. I de to stuer mod gaden er der trægulve, som blev lagt i 1970'erne, da Arkitektforeningen havde overtaget huset.

Køkkenet, aftægtsstuen og alkoverne

Det originale køkken findes ikke længere i Priors Hus. I 1974 blev der sat et fint snedkerfremstillet køkken ind i huset, og dette køkken er bevaret under den seneste restaurering, i stedet for – med arkitektens ord – “at digte et nyt køkken à la 1600-tallet”. Det nuværende køkken er blot blevet rengjort og malet, og en opvaskemaskine og vaskemaskine er tilføjet.

I bryggerset er der et åbent ildsted, hvilket kan synes underligt, men forklaringen er ganske enkel: Når købere i 1800-tallet overtog et hus, var det ganske almindeligt, at der var indrettet en lille lejlighed til de ofte ældre beboere, som havde solgt huset mod fortsat at få husly. I Priors Hus har der oprindeligt også været en sådan lille aftægtslejlighed med en lille aftægtsstue,

et aftægtssovekammer og et aftægtskøkken, placeret i det nuværende bryggers, hvor ildstedet er bevaret. Den lille alkove bag forstuen var aftægtsboligens soverum.

Alkoverne menes ikke at være fra 1690. Efter træets profilering og fyldningsinddeling at dømme er de sandsynligvis fra midten af 1700-tallet, men de er bevaret ved Realdania By & Bygs restaurering, så besøgende i huset også fremover kan opleve fortidens sovekammer, hvor der nærmest kun var plads til at sidde op. Også de oprindelige loftsbjælker er bevaret, nu blot frisket op med maling.

Brændeovn fra 1830'erne og farver på øjemål

I husets stue vil de besøgende tillige kunne se en smedejernsbrændeovn, omkranset af blomstrende

Det lille skab til venstre i køkkenet er fra Priors tid, som det også kan ses af det historiske billede fra 1930'erne.

Alle døre, vinduer og andet inventar er så vidt muligt bevaret – også på husets førstesal, hvor fyldningsdøren er repareret og malet.

stuk. Sådant en brændeovn med stuk var højeste mode i 1830'erne, men nutidens feinschmeckere vil måske kalde den både provinsiel og uinteressant. Ikke desto mindre er den bevaret og restaureret og igen funktionsdygtig: Brændeovnen er en del af husets historie.

På de nymalede indvendige vægge og træværk er farverne valgt på øjemål. Der var ikke mange bagvedliggende farvelag at støtte sig til, så farverne – en grøn på døre, paneler og gerichter og en rød på lofterne – er udvalgt, så de matcher husets alder og størrelse, og så de harmonerer med de udvendige farver, en rødbrun på bindingsværket og en gul på muren, som er de farver, Prior i sin tid valgte.

Nyt værelse på første sal

Husets badeværelse i sidehuset er blot istandsat og forsynet med diskrete hvide fliser og et almindeligt armatur i tråd med den stil, der var valgt, da badeværelset blev bygget i 1974, og i tråd med ønsket om, at nye elementer ikke 'støjer' i de historiske rammer.

Den gamle tagkonstruktion er bevaret, og det samme er det undertag, som huset blev forsynet med, da taget i 1990 blev omlagt. Loftrummet har aldrig været udnyttet, og med den nyeste restaurering er lofttrummet forblevet uudnyttet, bortset fra etableringen af et lille nyt værelse.

Det ekstra værelse betyder, at der kan bo to familier eller være plads til store børn, når huset lejes ud som feriebolig.

Det nye værelse er bygget op på et gulv, der er vindt og skævt, fordi det følger det underliggende bjælkelag, som gennem tiden har sat sig. En opretning af gulvet var ikke mulig, fordi ståhøjden i rummet i så fald ville være blevet alt for lille. I gavlen er der monteret en lille glasdoor, så der kan komme lys ind i værelset, og det samtidig bliver muligt at nyde udsigten fra førstesalen ud over husets lille have og de omkringliggende marker. Udvendigt er der foran den lille dør en skodde, som kan lukkes for, når værelset ikke er i brug, og dermed fremstår gavlens sorte træbeklædning ubrudt.

Udvendig restaurering

Ydermurene er tynde og holder ikke så godt på varmen. Bindingsværket og tavlene er uden yderligere isolering, men skulle de tilvirkes og forsynes med isolering, så huset kunne opnå et nutidigt varmeisoleringsniveau, så ville fredningsværdierne blive ødelagt. I stedet er der nu etableret fjernvarme, ligesom det nye værelse ovenpå er blevet isoleret, og dermed er det lykkedes at opnå et rimeligt komfortniveau, uden at bevaringsværdierne antastes.

Også det lille sidehus mod haven er bibeholdt. Det er bygget til i 1700-tallet, og da Prior overtog ejendommen, fungerede det som hønsehus. Prior ændrede det dog til soveværelse, og i dag fungerer det fortsat som et ekstra værelse.

Et møde mellem mennesker

De skæve gulve og døre er sammen med de rustikke vægge og tydelige bindingsværk med til at give huset sjæl og historie. Døren med det lille runde vindue forbin-der de to stuer: forstuen og karnapstuen.

I et af husets vinduer er indgraveret initialerne A og J og P – Alexis Johannes Prior – samt årstallet 1918.

Både moderne og eventyragtig

“Den gamle by har sine helt specielle lyssætninger. I dagtimerne kaster solen sine stråler over de røde tegltage ind gennem de smalle brostensbelagte gader. Lys og skyggevirkninger veksler om kap med de sirligt vedligeholdte husrækkers variable pastelfarver. Her mødes fortid og nutid. Her kan man med rette føle sig hensat til svundne århundreders fred og ro. Og så dog fornemme, at bybefolkningen af i dag endnu lever i harmoni og balance med deres eventyragtige omgivelse”.

Sådan skriver tidligere lokalredaktør for Fyns Amts Avis på Ærø, Hans Christiansen, om Ærøskøbing i bogen “Ærø”. Og med sine smukke bindings-

værkshuse og brostensbelagte gader kan Ærøskøbing ved første øjekast da også minde om ét stort museum. Ikke noget at sige til, at op mod 4.000 par hvert år bliver gift i denne eventyrlige by.

“Ærøskøbing er meget charmerende, men tag ikke fejl. Byen er langt mere end blot fortidsminder. Den ånder og lever fortsat og evner både at være en by for turister og en by for moderne mennesker med moderne behov. Der er en hårfin balance mellem det at være en moderne by og en populær kulisser for romantiske bryllupper, men jeg synes, at Ærøskøbing har fundet den rette balancegang”, siger museumsleder Kim Furdal, som ikke er tvivl om, at Priors Hus er en af de arkitektoniske perler i Ærøskøbing.

Huset er indrettet med to alkover: En alkove i karnapstuen, fint udsmykket med hollandske fliser, og en alkove bag forstuen.

I de første årtier af 1900-tallet flyttede en del kunstnere til Ærø, blandt andre den københavnske billedhugger Gunnar Hammerich, som i lighed med mange andre havde en forkærlighed for hollandske fliser, om end en kærlighed, som var lidt større end de flestes: I hans bevarede og offentligt tilgængelige hus i Ærøskøbing er husets indre dækket af 3.000 hollandske fliser og tillige udstyret med kellingehusen-fajance, glas, husgeråd og andre gode sager.

De kunstneriske tilflyttere – som ud over Gunnar Hammerich også talte en toneangivende kreds af malere som Jacob Jørgensen, Sophus Paulsen og Peter Tom-Petersen – blev betaget af den maleriske by og

blev ivrige forkæmpere for byens bevaringsværdige miljø. Men kunstnerne var ikke alene om at søge at bevare byens unikke middelalderpræg. De lokale har altid bakket op og gør det fortsat.

“De lokale kunstnere forstod i den grad at sætte ord og billeder på den ærøske idyl. Hammerich gav flittigt udtryk for sin begejstring over at bo i denne lille by, der ikke var ødelagt af civilisationen og turisme. Og resten af danskerne begyndte at få et godt øje til øen”, fortæller Kim Furdal: “Der findes mange fortællinger om de livlige og festglade Ærø-kunstnere. Ingen anledning var for lille til en fest; man inspirerede hinanden og stod sammen om at kæmpe for denne her historiske by.”

Husets karnapstue er udstyret med en smedjærnsbrændeovn, omkranset af blomstrende stuk. Den er ikke fra husets opførelse, men givetvis installeret i 1800-tallet.

Ærø favner bredt

I Ærøskøbing har beboerne alle dage i usædvanlig grad keret sig om den historiske bys ve og vel, og da byen i 2002 modtog den fornemme kulturarvspris, Europa Nostra Prisen, blev det da også nævnt, at 'den bagvedliggende folkelige indsats for at bevare den middelalderlige bymæssige helhed' var helt afgørende for kåringen.

Ærø favner bredt – fra nutidens bryllupsturisme til fortællinger om de velstående købmænd og øens landmænd, der levede og virkede i det gamle landbosamfund frem til slutningen af 1800-tallet. Også de mange rodfæstede traditioner, som troligt holdes i hævd, er med til at fastholde og videregive øens historie – både de traditioner, der gælder de historiske huse og det klassiske håndværk, og de mere underholdende og folkelige traditioner som f.eks. den særlige ærøske æggekogning på stranden i påskedagene og øens fastelavnstradition, hvor både børn og voksne gemmer sig bag masker.

Påskelørdag samles ærøboerne på øens strande, koger æg, rister pølser og drikker øl. Traditionen startede omkring år 1900, hvor de ældre børn påskelørdag gik fra gård til gård, sang for beboerne og fik æg, som de tog med til stranden og kogte i havvand.

En anden tradition er masketraditionen, som i Ærøskøbing og Marstal finder sted fastelavsmandag hvert år. Denne tradition startede for omkring 150 år

Under restaureringen faldt en del af stukken ned, men en dygtig lokal murer reparerede den i frihånd, blot ved at sammenligne med stukken på den anden side. Det midterste felt i nichen er i dag hvidmalet.

Mellem de enkelte huse i Søndergade er der kun ganske smalle passager. Ved at udstykke grundene på denne måde kunne der ligge flere huse side om side i de dengang attraktive hande­lsgader.

siden af en skræddersvend fra Bregninge, der havde hentet idéen på Als – igen en forbindelse til Sønderjylland. Gamle Maren i Leby skyldte ham penge, så han formummede sig, opsøgte hende og havde nær skræmt livet af hende, da hun troede, at han var fanden selv. Siden dengang har mange andre fået smag for at maskere sig til ukendelighed. De udklædte går på besøg hos venner og bekendte, og efter besøget er det op til de gæstfrie værter at finde ud af, hvem den besøgende var.

Under det hele ligger mindelserne om tidligere tiders fattigdom, om søfarten, den store grad af entreprenørskab – som alle dage har præget øen – og den ganske særlige ro, der findes på Ærø. Alt sammen er med til at tegne et billede af fortiden og nutiden på Ærø.

Husene i Ærøskøbing er overvejende opført inden for en ganske kort periode; fra 1840 til 1910. Knap en fjerdedel er opført i 1700-tallet og frem til 1807, så barokken og senklassicismen lægger en solid bund i byens landskab. Velstanden blev i den periode investeret i nye, moderne huse, men med statsbankerotten i 1814 blev der lagt en markant dæmper på byggeriet. I 1840'erne blev der bygget 16 huse, i 1850'erne 37 og i 1860'erne 31 huse. Byggeriet boomed i industrialiseringens første år i 1850'erne og 1860'erne, men selv efter 1864 blev der bygget.

Ærø

Ærø er 88 kvadratkilometer; cirka 30 kilometer lang og 8 kilometer på det bredeste sted. Kystlinjen er 75 kilometer, og antal indbyggere var i 2017 knap 6.200.

Midt på øen ligger Ærøskøbing, som med knap 1.000 indbyggere udgør Danmarks mindste købstad. Byen stammer fra tidlig middelalder og kunne i 2003 fejre 750 års jubilæum.

Der er ingen huse tilbage fra Ærøskøbings tidlige tider: I 1629 brød en stor brand ud i Ærøskøbing, som lagde 44 gårde og huse øde, hvorefter der indførtes forbud mod stråtage. Et halvt århundrede senere blev det besluttet, at alle nye huse skulle have tegltag.

Mange af byens nuværende huse er fredede, og byen er som helhed underkastet en bevaringsplan. I 2002 blev Ærøskøbing tildelt den

fornemme Europa Nostra Pris for bevaring af europæisk kulturarv.

Historie

Ærø tilhørte oprindeligt kronen. Fra 1200-tallet var øen ejet af markgreverne af Brandenburg, hvorefter den i 1460 kom i Christian 1.s besiddelse sammen med Sønderjylland. Hertug Hans, hertug af Slesvig-Holsten-Sønderborg, overtog øen i 1564 og oprettede tre hovedgårde: Gråsten, Søbørgård og Gudsgave. I 1634 deltes Ærø mellem hans efterkommere, men Frederik 5. samlede i 1749 øen under den danske krone.

Ærø har sin egen fane, der stammer fra Hertug Christian, der var Ærøs hertug fra 1622 til 1633. Den havde ni striber. Et mere moderne trestribet Ærøflag dukkede op omkring 1960.

Alexis Priors værker

- Villa i Rungsted (1900)
- Hovedbygning til Hestkøbgård, nu golfklub, Hestkøbvænge 2-4, Birkerød (1902, udvidet 1915, senere ombygget)
- Fabrik for NKT mellem Dalgas Boulevard/ La Cours Vej/Emil Christian Hansens Vej, Frederiksberg (1907 og senere udvidelser, nedrevet 1986)
- Arbejder- og funktionærboliger for A/S NKT, H.P. Priors Vej, Middelfart (1918)
- Villa, Klampenborgvej 12, Klampenborg (1924)
- Alderdomshjem, Baggårde, Ærøskøbing (1928)
- Pennarpgård, Skåne (1931)
- Ekspeditionsbygning for D/S Ærø, Ærøskøbing (1931)
- Administrationsbygning for NKT, La Coursvej 7, Frederiksberg (1938, ombygget 1989)
- Ærøskøbing Spare- og Laanekasse, Torvet (1939)

Forkærlighed for bygningsarv

Det var i denne by – befolket af kunstnere og entreprenante ildsjæle – at Alexis Prior i 1917 valgte at slå sig ned. Og med sin store forkærlighed for bygningsarv og bevaring, er det ikke svært at forstille sig, at den københavnske arkitekt har følt sig hjemme i de byhuse, som stadig den dag i dag giver Ærøskøbing en særlig charme, og iblandt et folk, som i høj grad bekymrer sig om deres by og deres huse.

Ud over sit eget hus medvirkede Prior ved restaureringen af to andre huse i Søndergade og ved en frilæggelse og regulering af kirkens omgivelser, ligesom han i byen også nåede at opføre et alderdomshjem og en ekspeditionsbygning for D/S Ærø.

I 1951, fire år før sin død, udstedte Prior et gavebrev til Solistforeningen, hvori der stod, at foreningen skulle overtage hans hus vederlagsfrit ved hans og hustruens død.

I gavebrevet stod tillige, at Solistforeningen skulle tilbyde ejendommen til Akademisk Arkitektforening, såfremt en fremtidig bestyrelse i Solistforeningen ikke længere måtte ønske at eje ejendommen. Dette skete i 1972, og Akademisk Arkitektforening har siden anvendt ejendommen til udlejning som feriehus, indtil Realdania By & Byg i 2016 overtog det lille fine og sjældent vedbevarede byhus. Arkitektforeningen vil forsætte som lejer og vil forsat udleje huset som feriebolig.

Summary in English

A massive, oxblood-painted, oak door with heavy, wrought iron brackets provides an impressive welcome for visitors to Prior's House. But this door, which is more than 300 years old, is also the living result of an exemplary restoration project. The project was set in motion 100 years ago, when the architect, Alexis Prior from Copenhagen bought and restored a small town house in Ærøskøbing, a market town on the Danish island of Ærø with just under 6,200 inhabitants.

One hundred years later, in 2016, Realdania By & Byg bought this listed and unusually well preserved house and embarked on a new process of restoration. This means that the qualities and originality of the house will be secured for the future. Once again, it has become a gem in the row of Ærøskøbing houses, delighting and inspiring both the inhabitants of the island and the countless tourists who visit the town every year. In 2002 Ærøskøbing received the distinguished cultural heritage award, the Europa Nostra Award. At the time the jury praised the citizens' "efforts towards preserving this medieval urban entity."

This fine example of a historic town house, constructed in accordance with local building practice, now forms part of Realdania By & Byg's collection of well over 50 historic buildings, together representing 500 years of Danish building culture – from the

16th-century Odense Secular Convent for Noblewomen to a detached house from the 1960s.

Strong Affinity with South Jutland

Prior's House is the second oldest building in Ærøskøbing, built in 1690 in accordance with North German tradition. This so-called gabled house is typical of the period and has strong roots in local building practice, but its interior – with its *diele*, *pisel* and *dorns* (= front hall, dining room and living room with bay window) and Dutch wall tiles – harks back to many older South Jutland houses. This testifies to Ærø's historic affiliation with the duchies of Schleswig for about 450 years.

As in other half-timbered houses, the basic structural principle of Prior's House is a load-bearing timber structure of posts and beams filled out with either bricks or clay. The oldest half-timbered houses in Denmark date back to the 16th century, but most half-timbered houses, whether in towns or in the countryside, date back to the 18th and 19th centuries.

A Conservationist Approach

Half-timbered houses in Danish market towns can be classified into three main types: gabled house, long house and cruciform house. In the Middle Ages, both in the Kingdom of Denmark and the Duchy of Schleswig, a great number of gabled houses were built. In

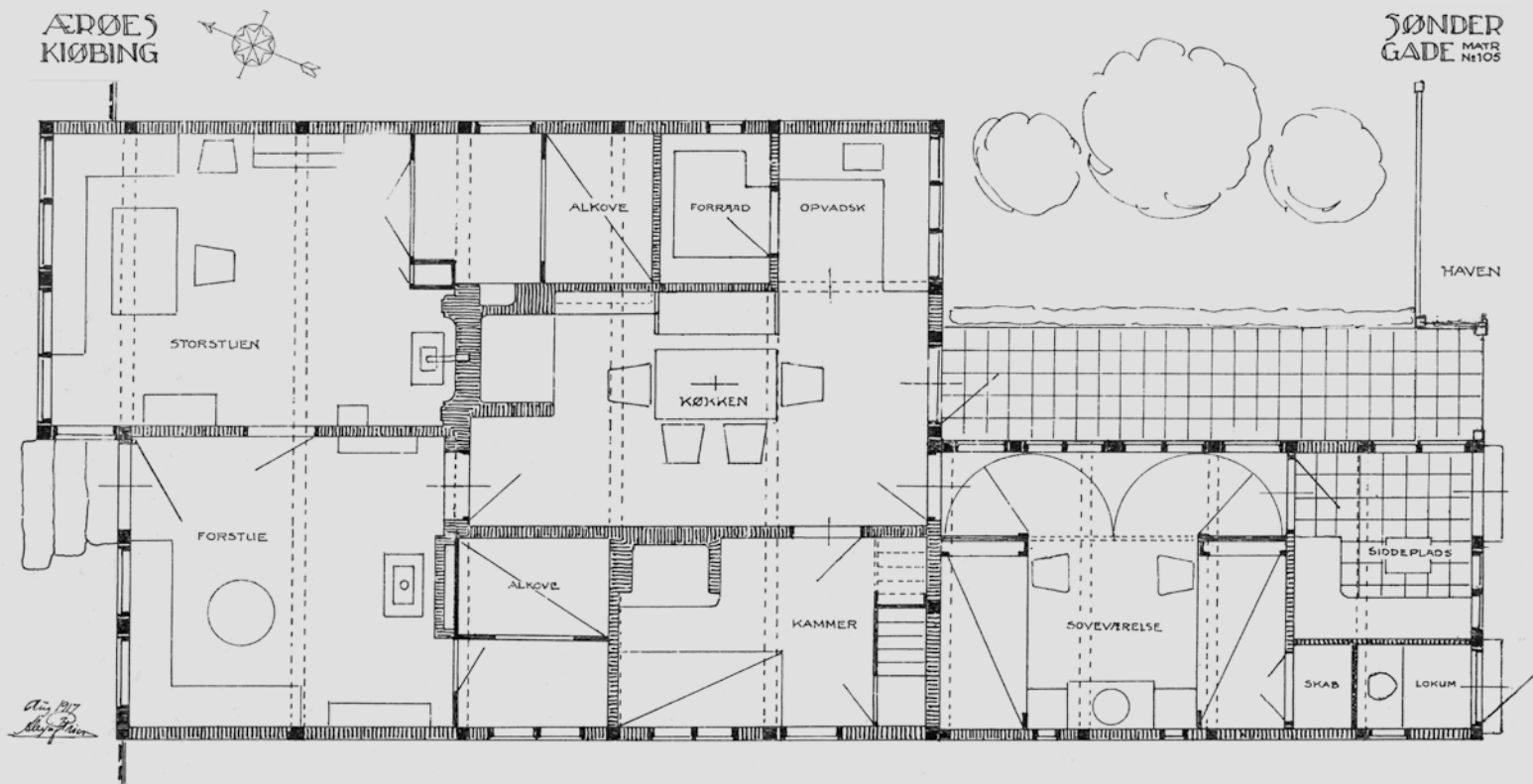
the late Middle Ages, while this type of construction ceased in the Kingdom, it continued in South Jutland and on the island of Ærø up until the late 17th and early 18th centuries. Hence the style of Prior's House, which was built by the town's mayor in 1690.

In 1917, when Alexis Prior purchased the house, it was in poor condition, and it required a great deal of reflection and many hours of work to make it habitable. Instead of removing the original material and the layers of history and then reconstructing (as had been customary up to that point in Denmark when renovating historical buildings), Prior devoted his efforts to preserving as many of the property's original fixtures and fittings, and as much of its original appearance as possible.

His efforts paid off and were noticed. Prior's gentle way of renovating paved the way for a new approach to restoration. This makes Prior's House one of the earliest examples in Denmark of a conservationist approach and an interesting testimony to the ever-changing attitude to, and debate on the subject of how best to preserve historic properties.

Throughout the 20th century, different owners made changes to Prior's House, so future visitors will not encounter a true replica of a 17th-century house. On the other hand, it is a house that has evolved over time with an abundance of choice details, each of which has its own story to tell, and which together create the house's rich, multi-faceted soul.

Plantegning efter Priors restaurering

Bygninger er en del af vores kulturarv. Et håndgribeligt levn, som vores forfædre har givet videre, og som vi er forpligtet til at værne om.

Realdania By & Byg udvikler eksperimenterende nybyggeri og bydele og bevarer historiske ejendomme gennem filantropiske investeringer og aktivt ejerskab.

Vi opbygger og formidler en samling af gode eksempler på arkitektur og byggestil over hele landet – og formidler viden og løsninger fra alle projekterne.

Læs mere på www.realdaniabyogbyg.dk